

Sylwia Żyrek

Uniwersytet Warszawski

sylwia.zyrek@wpia.uw.edu.pl

Nieobecność w trakcie postępowania cywilnego jako przyczyna odmowy uznania i wykonania orzeczeń w świetle rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1215/12

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2017.020>

1. Uwagi wprowadzające

Utworzenie wspólnego rynku, wewnątrz którego zagwarantowane byłoby efektywne wykonywanie uprawnień wynikających ze swobód przepływu, wymagało ujednoczenia reguł dotyczących jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń wydawanych w sprawach cywilnych¹. Dzięki temu jednostki już przy podejmowaniu decyzji o zawarciu umowy mogą przewidzieć jurysdykcję, przed którą toczyć się będą spory wynikające z ewentualnych naruszeń tejże umowy. Reguły te dają również stronom gwarancję, że uzyskane orzeczenie będzie mogło zostać wykonane w każdym państwie członkowskim UE, w którym ich dłużnik zgromadził majątek.

¹ Sprawozdanie na temat konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. Urz. UE C 59, 5 marca 1979, s. 3, dalej jako sprawozdanie Jenarda.

Mimo że unifikacja przepisów regulujących swobodę przepływu orzeczeń znajduje pełne uzasadnienie w zapewnieniu ochrony jednostek, wprowadzone mechanizmy nie są wolne od rozwiązań mogących naruszać uprawnienia procesowe stron. W tym zakresie wiele kontrowersji budzi uznawanie i wykonywanie orzeczeń wydawanych na niekorzyść podmiotów niebiorących udziału w postępowaniu.

Na gruncie regulującego uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych rozporządzenia nr 1215/12² nieobecność w trakcie postępowania może stanowić przyczynę odmowy odpowiednio wykonania lub uznania orzeczenia w dwóch przypadkach. Zgodnie z art. 45 ust. 1 lit. b sytuacja taka ma miejsce, gdy pozwanemu, który nie wdał się w spór, nie doręczono dokumentu wszczynającego postępowanie w czasie i sposób umożliwiający przygotowanie obrony³. W innych przypadkach sąd może odmówić uznania lub wykonania orzeczenia, powołując się na sprzeczność takiego działania z klauzulą porządku publicznego⁴.

Celem niniejszego artykułu jest analiza sądowej wykładni przepisów regulujących odmowę wykonywania orzeczeń zapadłych w sprawach toczących się bez udziału pozwanego, uczestnika lub osoby trzeciej. Przeanalizowane zostały postępowania zakończone wyrokami zaocznymi, orzeczenia wydane na skutek wykluczenia pozwanego z postępowania, postępowania w sprawach zastosowania środków tymczasowych oraz orzeczenia mające wpływ na prawa nieobecnych w postępowaniu osób trzecich. Na tej podstawie sformułowano wnioski wskazujące na to, w jakich sytuacjach dłużnik lub osoba trzecia może skutecznie zakwestionować uznanie lub

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (dalej jako: rozporządzenie nr 1215/12). Rozporządzenie nr 1215/12 weszło w życie 10 stycznia 2015 r. zastępując rozporządzenie (WE) nr 44/2001. Jako że analizowane w artykule przepisy przeniesione zostały do nowego rozporządzenia w niezmienionej formie, dla przejrzystości powołuje się jedynie odniesienia do numeracji przepisów rozporządzenia nr 1215/12.

³ U. Magnus, P. Mankowski (red.), *Brussels I bis Regulation*, Kolonia 2016, s. 915 § 56.

⁴ *Ibidem*, s. 882.

wykonanie wyroku, który został wydany pod jego nieobecność, oraz ocena tych rozwiązań z punktu widzenia ich zgodności ze standardami rzetelnego procesu określonymi w art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej⁵ oraz art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁶.

2. Uznawanie i wykonywanie wyroków zaocznych

W kluczowej sprawie *Trade Agency*⁷ spółka *Seramico* wytoczyła przeciwko spółce *Trade Agency* pozew o zapłatę. Sąd wobec niewystawienia pozwanej na rozprawie, biorąc pod uwagę dowody prawidłowego doręczenia mu pism, wydał wyrok zaocznym zasądając w całości żądanie pozwu.

Po uprawomocnieniu się powódka wystąpiła do sądu litewskiego o stwierdzenie wykonalności uzyskanego orzeczenia. Pozytywne rozstrzygnięcie wniosku zostało jednak zakwestionowane przez dłużniczkę, która wniosła o odmowę stwierdzenia wykonalności wobec braku powiadomienia jej o wniesieniu pozwu. Sąd litewski rozpatrujący sprawę zdecydował się wystąpić z pytaniem prejudycjalnym podnosząc dwa problemy związane z wykładnią rozporządzenia nr 1215/12⁸.

⁵ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE 2016 C 202, s. 1, dalej jako KPP.

⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.Urz. 993 nr 61 poz. 284, ze zm., dalej jako EKPCz.

⁷ Wyrok TS z 6 września 2012 r. w sprawie C-619/10 *Trade Agency Ltd przeciwko Seramico Investments Ltd.*, ECLI:EU:C:2012:531, dalej jako wyrok TS w sprawie *Trade Agency*.

⁸ P. Beaumont, L. Walker, *Recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters in the Brussels I Recast and some lessons from it and the recent Hague Conventions for the Hague Judgments Project*, „Journal of Private International Law” 2015, nr 1, s. 50; B. Hess, M. Bergström, E. Storskrubb, *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook*, Oxford 2016, s. 132; M. Weller,

W pierwszej kolejności wskazano na konieczność ustalenia, czy zgodnie z rozporządzeniem nr 1215/12 sąd jest uprawniony do samodzielnej oceny całości dowodów i przeprowadzenia w ten sposób weryfikacji ich zgodności z informacjami zawartymi w zaświadczeniu dołączonym do wyroku, celem stwierdzenia, czy pozwanemu, który nie wdał się w spór, doręczono pozew wszczynający postępowanie, oraz czy to ewentualne doręczenie zostało dokonane w czasie i w sposób umożliwiających na przygotowanie obrony⁹. Trybunał Sprawiedliwości odpowiedział na tak zadane pytanie twierdząco, wskazując, że bezwzględny zakaz badania poprawności merytorycznej na gruncie rozporządzenia nr 1215/12 dotyczy jedynie wyroków, a nie towarzyszących im zaświadczeń¹⁰.

Drugie pytanie prejudycjalne dotyczyło zgodności uznawania wyroków zaocznych z porządkiem publicznym i prawem pozwanego do obrony. W tym zakresie TSUE wskazał, że wykonanie wyroku zaocznego co do zasady nie jest sprzeczne z żadną z tych wartości, chyba że po dokonaniu całościowej oceny postępowania i przy uwzględnieniu wszystkich istotnych okoliczności sąd uzna, że orzeczenie stanowi oczywiste i nieproporcjonalne naruszenie prawa pozwanego do sprawiedliwego procesu, wskazanego w art. 47 akapit drugi KPP. Sytuacja taka ma miejsce przede wszystkim, gdy brak było możliwości wniesienia środka zaskarżenia od owego orzeczenia¹¹.

Do podobnych konkluzji doprowadziła Trybunał Sprawiedliwości analiza problemu prawnego wynikłego ze sprawy *Gambazzi*¹². W sprawie tej kanadyjscy inwestorzy związani z koncernem Daimler Chrysler dochodzili przed sądem angielskim odszkodowania w związku ze szkodliwymi działaniami zarządu przy procesach przekształcania spółek. Sąd angielski, korzystając ze swych uprawnień,

Mutual Trust: In Search of the Future of European Private International Law, „Journal of Private International Law” 2015, nr 1, s. 89.

⁹ Wyrok TS w sprawie *Trade Agency*, pkt 26.

¹⁰ U. Magnus, P. Mankowski (red.), *Brussels I bis Regulation*, s. 903 § 37a.

¹¹ Wyrok TS w sprawie *Trade Agency*, pkt 62.

¹² Wyrok TS z 2 kwietnia 2009 r. w sprawie C-394/07, *Marco Gambazzi v DaimlerChrysler Canada Inc. and CIBC Mellon Trust Company*, ECLI:EU:C:2009:219, dalej jako wyrok TS w sprawie *Gambazzi*.

zarządził w trakcie procesu blokadę majątków pozwanych połączoną z żądaniem ujawnienia informacji na temat tychże majątków. Zdaniem sądu jeden z pozwanych – Gambazzi, nie zastosował się do nakazu w pełni, zatem po uprzednim zagrożeniu sankcją wykluczył uczestnika z procesu. W konsekwencji postępowanie toczyło się przy założeniu nieobecności pozwanego, a wyrok miał charakter zbliżony do zaocznego¹³.

Po zapadnięciu przeciwko Gambazziemu wyroku zasądającego wierzyciele zwrócili się z wnioskiem o stwierdzenie jego wykonalności przed sąd włoski. Sąd nabrał jednak zastrzeżeń co do możliwości odmowy wykonania orzeczenia, na skutek naruszenia prawa do bycia wysłuchanym, gdy pozwany został wykluczony z postępowania z powodu niepodporządkowania się nakazom sądu.

Odpowiadając na pytanie prejudycjalne, TSUE podkreślił, iż sprawne administrowanie wymiarem sprawiedliwości, któremu to celowi w prawie angielskim służą *freezing orders*, *unless orders* oraz *disclosure orders* uzasadnia ograniczanie prawa do obrony, tym bardziej że sankcje wobec podmiotów działających w celu obstrukcji postępowania są znane większości systemów prawnych. Jednocześnie wymaga zastrzeżenia, że środki administrowania postępowaniem muszą być proporcjonalne do celu, przy czym ocenę tego pozostawia się sądowi państwa uznającego¹⁴.

W orzecznictwie TSUE wskazuje się, że jakkolwiek prawo do obrony ma fundamentalne znaczenie dla sprawiedliwego procesu, może ulegać ograniczeniom przy zachowaniu zasady proporcjonalności¹⁵. Konsekwencją tego jest uznanie, że wyroki wydane pod nieobecność pozwanego same w sobie nie mogą być traktowane

¹³ G. V. Calster, *European Private International Law*, Oxford 2016, s. 191; J. Hill, A. Chong, *International Commercial Disputes: Commercial Conflict of Laws in English Courts*, Oxford 2014, s. 458; A. Frąckowiak-Adamska, *Granice wzajemnego zaufania w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014, nr 4, s. 10.

¹⁴ Wyrok TS w sprawie *Gambazzi*, pkt. 28–32.

¹⁵ Wyrok TS z 7 lipca 2016 r. w sprawie C-70/15 *Emmanuel Lebek p. Januszowi Dominie*, ECLI:EU:C:2016:524, pkt 37; wyrok TS z 17 listopada 2011 w sprawie C-327/10 *Hypoteční banka a.s. p. Udonowi Mike’owi Lindnerowi*, ECLI:EU:C:2011:745, pkt 50; wyrok TS w sprawie *Gambazzi*, pkt 29.

jako sprzeczne z porządkiem publicznym. Konieczne jest jednak, by procedura krajowa gwarantowała pozwanemu możliwość zaskarżenia orzeczenia skutecznym środkiem prawnym i w terminie umożliwiającym mu przygotowanie obrony.

3. Pozbawienie prawa do bycia zastępowanym przez profesjonalnego pełnomocnika podczas nieobecności strony w trakcie postępowania

W sprawie *Krombach*¹⁶ przeciwko obywatelowi Niemiec podejrzanemu o nieumyślne spowodowanie śmierci małoletniej obywatelki Francji do sądu francuskiego wniesiony został akt oskarżenia wraz z powództwem adhezyjnym. Rozpatrujący sprawę sąd zobowiązał oskarżonego do osobistego stawiennictwa. Gdy ten nie stawił się obok prawidłowo umocowanych w sprawie adwokatów, sąd, powołując się art. 630 francuskiego kodeksu karnego, w myśl którego obrońca nie może występować w imieniu oskarżonego, który nie stawił się na rozprawie, wydał zaoczny wyrok skazujący oraz zasądził na rzecz ojca ofiary odszkodowanie¹⁷.

Wyrok zasądzający powództwo adhezyjne został skierowany do egzekucji cywilnej w Niemczech. Od postanowienia o stwierdzeniu wykonalności wyroku wniesione zostało zażalenie przez skazanego dłużnika, który podnosił zarzuty dotyczące ograniczenia jego prawa do obrony. Rozpatrujący skargę sąd niemiecki skierował do TSUE pytania prejudycjalne, w których dążył do ustalenia, czy w świetle klauzuli porządku publicznego zawartej art. 45 ust. 1 lit. a roz-

¹⁶ Wyrok TS z 28 marca 2000 r. w sprawie C-7/98, *Dieter Krombach p. André Bamberski*, ECLI:EU:C:2000:164, dalej jako wyrok TS w sprawie *Krombach*.

¹⁷ P. Beaumont, L. Walker, op.cit., s. 47; A. Knade-Plaskacz, *Naruszenie klauzuli porządku publicznego i pozbawienie strony możliwości obrony jako przesłanki odmowy uznania orzeczenia zagranicznego w sprawach cywilnych i handlowych w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2015, nr 3, s. 35; M. Weller, op.cit., s. 99.

porządzenia nr 1215/12 sąd państwa wezwanego, w odniesieniu do pozwanego mającego miejsce zamieszkania na terytorium tego państwa i ściganego za przestępstwo umyślne, może uwzględnić fakt, że sąd państwa pochodzenia nie wyraził zgody, by pozwany zapewnił swoją obronę, chociaż nie stawił się osobiście.

TSUE odpowiedział na tak zadane pytanie twierdząco. Wskazane zostało, że prawo do obrony przez profesjonalnego pełnomocnika jakkolwiek nie ma charakteru absolutnego, jest jednym z podstawowych elementów sprawiedliwego procesu, stąd strona nie może zostać go pozbawiona jedynie z powodu braku stawiennictwa na rozprawie. W konsekwencji sąd krajowy ma prawo uznać, iż odmowa wysłuchania obrońcy oskarżonego nieobecnego na rozprawie stanowi oczywiste naruszenie jednego z praw podstawowych i odmówić stwierdzenia wykonalności orzeczenia wydanego w sprawie cywilnej¹⁸.

Wyrok ten potwierdza tezę, że pozwany ma prawo nie pojawić się na rozprawie, umocowując do działania profesjonalnych pełnomocników. Odczytując go zarazem w szerszym kontekście, należy zauważyć, że jeśli sąd zobowiązał pozwanego do określonego działania, przykładowo, do osobistego stawiennictwa, może zastosować proporcjonalne sankcje oddziałujące na gruncie postępowania dowodowego albo związane z prawidłowym administrowaniem postępowania. Skoro bowiem zgodne z porządkiem publicznym jest wykluczenie pozwanego z postępowania w celu prawidłowego nim administrowania, to tym bardziej zgodne z omawianą zasadą będzie oddalenie, choćby kluczowego wniosku dowodowego, jeśli jego przeprowadzenie wymaga obecności strony¹⁹. Jednakże wykluczenie z postępowania pełnomocników procesowych, bez ich wysłuchania, wyłącznie z powodu nieobecności mandanta i wydanie w następstwie tego działania wyroku zaocznego będzie mogło prowadzić do odmowy uznania i wykonania orzeczenia w państwie wezwanym ze względu na naruszenie porządku publicznego.

¹⁸ Wyrok TS w sprawie *Krombach*, pkt 38–40.

¹⁹ Wyrok TS w sprawie *Gambazzi*, pkt 48.

4. Wykonywanie orzeczeń przeciwko osobom trzecim

W zawisłej przed polskim Sądem Najwyższym sprawie *H. AG p. B.K. i M.C*²⁰ niemiecki sąd *meriti* wydał wyrok zasądający przeciwko spółce cywilnej prawa polskiego. Sąd polski stwierdził wykonalność orzeczenia poprzez nadanie mu klauzuli wykonalności przeciwko współniczkom spółki cywilnej – B.K. i M.C. W ocenie sądu na gruncie prawa niemieckiego spółka prawa cywilnego posiada zdolność sądową, a w orzeczeniu, mimo że poza sentencją, jednakże jako okoliczność pozostająca poza sporem, wskazane zostało, że B.K. i M.C. są stronami umowy spółki. Nie powinno więc budzić wątpliwości prawnych, że odpowiadają one subsydiarnie za zobowiązania spółki. Wobec podtrzymania wyroku przez sąd apelacyjny strony wniosły skargę kasacyjną.

Sąd Najwyższy rozpoczął od wskazania, że prawo niemieckie w niniejszej sprawie może być właściwe jedynie do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy strukturze organizacyjnej, przeciwko której zapadło orzeczenie, jako samodzielnemu podmiotowi mogą być przypisane prawa do mienia na terenie Niemiec. W świetle prawa polskiego jednak spółka cywilna pozostaje jedynie umową, a zgodnie z art. 778 k.p.c. do egzekucji ze wspólnego majątku jej współników konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim tym współnikom. Orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazuje jednocześnie, że tytuł egzekucyjny wydany przeciwko spółce cywilnej nie może stanowić podstawy nadania klauzuli wykonalności przeciwko jej współnikowi²¹.

Klauzula wykonalności może być nadana wyłącznie na rzecz osoby wskazanej w tytule egzekucyjnym jako wierzyciel, przeciwko osobie wymienionej w nim jako dłużnik i co do uprawnienia oraz odpowiadającego mu obowiązku wyraźnie sformułowanego w treści tytułu²².

²⁰ Wyrok SN z 10 czerwca 2016 r., sygn. akt IV CSK 636/15.

²¹ Uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r. III CZP 87/93, OSP 1994/11/204.

²² Por. postanowienie SA w Warszawie z 29 września 1993 r., I ACZ 312/93, „Wokanda” 1994, nr 1, s. 48; wyrok SN z 10 czerwca 2016 r. sygn. akt IV CSK 636/15.

Nadanie orzeczeniu stwierdzającemu, że spółka cywilna ma obowiązek zapłacić określoną kwotę na rzecz niemieckiej wierzycielki klauzuli wykonalności przeciwko B. K. i M. C., które zostały w wyroku nazwane osobami zarządzającymi spółką, prowadzi do zmiany w oznaczeniu podmiotu zobowiązanego do świadczenia w stosunku do brzmienia orzeczenia. Polskie przepisy o postępowaniu klauzulowym nie tworzą podstaw dla takiej zmiany²³.

Konsekwentnie uznać należy, że tytuł taki jak wydany w postępowaniu niemieckim w praktyce nie będzie mógł zostać wykonany w Polsce, jednakże nie na skutek odmowy stwierdzenia wykonalności ze względu na sprzeczność z porządkiem publicznym, ale ze względu na jego konstrukcyjną wadliwość. Sąd Najwyższy podkreślił wyraźnie, że kwestii zdolności prawnej i sądowej spółek cywilnych nie sposób jest lokować w grupie zagadnień o podstawowym znaczeniu dla polskiego porządku prawnego.

Truizmem jest stwierdzenie, że nie można wykonać orzeczenia przeciwko umowie prawa cywilnego. Prawidłowe nie jest również nadanie klauzuli wykonalności przeciwko podmiotom innym niż wskazane w tytule wykonawczym, jeśli nie istnieje, w przepisach proceduralnych państwa wykonania orzeczenia²⁴, wyraźna podstawa do rozszerzenia tytułu na określone kategorie osób trzecich takich jak współnicy, małżonkowie czy podmioty odpowiedzialne subsydiarnie.

W sprawie *Meroni*²⁵ z kolei sąd angielski wydał przeciwko akcjonariuszom łotewskiej spółki AS Ventbunkers postanowienie o zastosowaniu środka tymczasowego w postaci zakazu rozporządzania posiadanymi akcjami tejże spółki.

Wezwany sąd łotewski wydał na wniosek strony postępowania angielskiego postanowienie o stwierdzeniu wykonalności środka tymczasowego. Postanowienie to zostało zaskarżone przez adwokata jednego z pozwanych, który wykonywał jego prawa z akcji spółki AS Ventbunkers. Skarżący żądał uchylenia postanowienia o stwierdzeniu wykonalności w zakresie, w jakim dotyczy ono jego mandanta,

²³ Wyrok SN z 10 czerwca 2016 r., sygn. akt IV CSK 636/15.

²⁴ U. Magnus, P. Mankowski (red.), *Brussels I Regulation*, ss. 846–847 § 4–5.

²⁵ Wyrok TS z 25 maja 2016 r. w sprawie C-559/14 *Rudolfs Meroni v Recoletos Limited*, ECLI:EU:C:2016:349, dalej jako wyrok TS w sprawie *Meroni*.

gdyż narusza ono jego, występującego w charakterze osoby trzeciej, prawa majątkowe oraz prawo do obrony. Rozpatrujący sprawę sąd łotewski w odesłaniu prejudycjalnym dążył więc do ustalenia, czy może odmówić stwierdzenia wykonalności orzeczenia ze względu na jego oczywistą sprzeczność z porządkiem publicznym, jeśli narusza ono prawa osób trzecich, które nie zostały wysłuchane w postępowaniu pierwotnym.

Trybunał Sprawiedliwości, rozstrzygając sprawę, wskazał, że rozporządzenie nr 1215/12 opiera się na podstawowym założeniu, że podmioty prawa są zobowiązane do wykorzystania wszystkich dostępnych środków zaskarżenia przewidzianych w prawie państwa członkowskiego wydania orzeczenia. Z wyłączeniem sytuacji, gdy zaistnieją wyjątkowe okoliczności, podmioty prawa są zobowiązane do wyczerpania wszystkich środków zaskarżenia przysługujących im w tym państwie członkowskim, aby uniknąć naruszenia porządku publicznego na wcześniejszym stadium²⁶.

Jak wynika z akt sprawy postępowania głównego, postanowienie o zastosowaniu środków zabezpieczających, takie jak w analizowanej sprawie, nie wywołuje skutków prawnych wobec osób trzecich zanim te nie zostaną o postanowieniu poinformowane. Ponadto osoba trzecia, której postanowienie takie zostało doręczone, może wnieść od niego środek zaskarżenia. W konsekwencji sytuacja taka jak w analizowanym postępowaniu nie może zostać uznana za naruszającą porządek publiczny ani zagwarantowane w art. 47 KPP prawo do obrony.

5. Wniosek o przywrócenie terminu do zaskarżenia orzeczenia a wyczerpanie środków ochrony prawnej

W kolejnej polskiej sprawie *Lebek*²⁷ powód wystąpił z wnioskiem o stwierdzenie wykonalności francuskiego wyroku zasądającego na

²⁶ Ibidem, pkt 48.

²⁷ Wyrok TS z 7 lipca 2016 r. w sprawie C-70/15 *Emmanuel Lebek p. Januszowi Dominie*, ECLI:EU:C:2016:524, dalej jako wyrok TS w sprawie *Lebek*.

jego rzecz alimenty. Dokument wszczynający postępowanie w sprawie nie został jednak doręczony pozwanemu na wskazany przez powoda adres w Paryżu, gdyż ten od 1996 r. zamieszkiwał w Polsce.

Pozwany o wyroku zasądającym dowiedział się dopiero rok po jego ogłoszeniu, gdy polski sąd okręgowy w ramach wszczętego postępowania delibacyjnego doręczył mu odpis wyroku wraz z wnioskiem o stwierdzenie jego wykonalności. Sądy polskie pierwszej i drugiej instancji oddaliły wnioski powoda wskazując na naruszenie prawa pozwanego do obrony w ten sposób, że wiedzę o wyroku powziął on w dniu, gdy zgodnie z francuską procedurą cywilną nie było już możliwe wniesienie od niego środka zaskarżenia.

Wobec powyższego powód wniósł do polskiego sądu kolejny wniosek, którego przedmiot był identyczny z przedmiotem uprzednio oddalonego wniosku. W drugim wniosku powołane zostały jednak nowe okoliczności, a mianowicie fakt, że doręczenie wyroku pozwanemu nastąpiło w ramach postępowania delibacyjnego przeprowadzonego zgodnie z przepisami rozporządzenia nr 1393/2007²⁸. Konsekwentnie doręczenia zawierały pouczenia skierowane do pozwanego, zgodnie z którymi był on uprawniony do złożenia wniosku o uchylenie skutków uchybienia terminowi do wniesienia środka zaskarżenia w terminie dwóch miesięcy od doręczenia odnośnego wyroku.

Sąd odsyłający wystąpił z pytaniem, które zmierzało do ustalenia, czy pojęcie „środka zaskarżenia” występujące w art. 45 ust. 1 lit b rozporządzenia nr 1215/12 należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono także wnioski o zwolnienie od skutków upływu terminu, o którym mowa w rozporządzeniu nr 1393/2007, w sytuacji gdy upłynął termin do wniesienia zwykłego środka zaskarżenia.

Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że pojęcie środka prawnego ma charakter autonomiczny, a jego interpretacja powinna mieć na względzie zapewnienie swobody przepływu orzeczeń przy poszanowaniu prawa do obrony²⁹.

²⁸ Rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 (OJ L 324, 10.12.2007, ss. 79–120), dalej jako rozporządzenie nr 1393/2007.

²⁹ Wyrok TS w sprawie *Lebek*, pkt. 32–34.

Konsekwentnie pojęcie „środka zaskarżenia” występujące w art. 45 ust. 1 lit b rozporządzenia nr 1215/12 należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono również wnioski o zwolnienie od skutków upływu terminu, w przypadku gdy upłynął termin do wniesienia zwykłego środka zaskarżenia³⁰. Zatem pozwany, który nie wdał się w spór, nie powołał się na przysługujące mu uprawnienie do ubiegania się o zwolnienie od skutków upływu terminu, chociaż na podstawie art. 19 ust. 4 rozporządzenia nr 1394/2007 miał taką możliwość, nie może żądać odmowy uznania wydanego przeciwko niemu orzeczenia zaocznego na podstawie art. 45 ust. 1 lit b rozporządzenia nr 1215/12. Jednocześnie orzeczenie zaoczne nie powinno zostać uznane, jeżeli pozwany, który nie z własnej winy nie wdał się w spór, złożył wniosek o zwolnienie od skutków upływu terminu, który został następnie oddalony, mimo że spełnione były przesłanki określone w art. 19 ust. 4 rozporządzenia nr 1393/2007³¹.

6. Uznanie wyroku wydanego pod nieobecność strony a prawo do rzetelnego procesu w świetle art. 6 EKPCz

Sprawa *Avotiņš p. Łotwie*³² wyłoniła się na kanwie następującego stanu faktycznego. Peteris Avotiņš i F.H. Ltd. podpisali przed notariuszem umowę uznania długu, zgodnie z którą Avotiņš przyznał, że pożyczył 100 tys. USD od spółki F.H. Ltd., oraz zobowiązał się do zwrotu tej sumy wraz z odsetkami do 30 czerwca 1999 r. Umowa prorogowała do rozpatrywania wszelkich wynikłych na jej tle sporów sądy cypryjskie.

Wobec braku spłaty długu w 2003 r. wierzyciel F.H. Ltd. wniósł powództwo przeciwko Avotiņšowi przed sąd cypryjski, domagając się zasądzenia uznanej wcześniej kwoty. W lipcu 2003 r. sąd wydał

³⁰ Ibidem, pkt 49.

³¹ Ibidem, pkt. 46–47.

³² Wyrok ETPCz z 23 maja 2016 r. w sprawie nr 17502/07, *Avotiņš p. Łotwie*, dalej jako wyrok ETPCz w sprawie *Avotiņš p. Łotwie*.

zarządzenie doręczenia Avotiņšowi wezwania do stawienia się na rozprawie na wskazany w akcie notarialnym adres w Rydze.

Pozwany mimo kolejnych zawiadomień nie stawiał się na rozprawach. W konsekwencji sąd przeprowadziwszy postępowanie pod jego nieobecność wydał wyrok zasądający uznane w 1999 r. świadczenie. Rok później wierzycielka wystąpiła do sądu w Rydze o wykonanie wyroku. Rozpatrujący wniosek sąd łotewski odmówił jednak jego uwzględnienia, wskazując, że pozwany o wyroku dowiedział się dopiero w czerwcu 2006 r. od komornika.

Dowiedziawszy się o sprawie dłużnik, nie skorzystał jednak ze ścieżki prawnej przed sądami cypryjskimi, lecz złożył środek zażalenia od postanowienia dotyczącego kwestii wykonalności wraz z wnioskiem o przywrócenie terminu, do sądu w Rydze. W swoim piśmie skarżący podnosił, że wykonanie na Łotwie wyroku sądu cypryjskiego naruszyło rozporządzenie nr 1215/12 oraz przepisy łotewskiego postępowania cywilnego, zwłaszcza przepisy dotyczące prawidłowości doręczeń. Sąd łotewski uchylił zaskarżone postanowienie i oddalił wniosek o stwierdzenie wykonalności wyroku cypryjskiego. Jednakże na skutek skargi kasacyjnej wniesionej przez F.H. Ltd. Sąd Najwyższy uchylił wcześniejsze postanowienie sądu okręgowego, uwzględnił wniosek wierzycielki oraz zarządził uznanie i wykonanie wyroku sądu cypryjskiego.

Wobec powyższego Peteris Avotiņš złożył przeciwko Łotwie skargę do ETPCz, wskazując, że wykonanie wyroku sądu cypryjskiego naruszyło jego prawa do obrony oraz rzetelnego procesu sądowego wyrażone w art. 6 ust. 1 EKPCz³³.

Badając zgodność mechanizmu uznawania i wykonywania orzeczeń przewidziany w rozporządzeniu 1215/12 z art. 6 ust. 1 EKPCz, Trybunał wskazał, że aby decyzja o uznaniu lub wykonaniu orzeczenia wydanego w sprawie cywilnej, przeciwko podmiotowi nieobecnemu w trakcie postępowania, mogła zostać uznana za zgodną z wymaganiami rzetelnego procesu, musi zapewniać stronie złożenie skutecznego środka prawnego, w którym będzie mogła podnieść

³³ P. Beaumont, L. Walker, op.cit., s. 76; U. Magnus, P. Mankowski (red.), *Brussels I Regulation*, s. 918; J. Oster, *Public policy and human rights*, „Journal of Private International Law” 2015, nr 3, s. 559; M. Weller, op.cit., s. 90.

zarzuty odnoszące się do rzetelności toczącego się pod jej nieobecność postępowania³⁴.

W niniejszej sprawie środki te zostały zagwarantowane i jak wynika z akt sprawy, Peteris Avotiņš, mimo upływu czasu, w świetle prawa cypryjskiego miał wciąż realne szanse odwołania się od wyroku zasądzającego świadczenie jednakże z powodów sobie tylko znanych zrezygnował z ich wykorzystania³⁵. W konsekwencji trudno jest mówić o kolizji rozwiązań wynikających z rozporządzenia nr 1215/12 z EKPCz.

7. Podsumowanie

Nieobecność w trakcie postępowania cywilnego może stanowić przyczynę odmowy uznania lub stosownie stwierdzenia wykonalności orzeczenia, gdy pozwanemu nie został doręczony dokument wszczynający postępowanie w czasie i w sposób pozwalający na przygotowanie obrony. Ten, zgodnie z art. 45 ust. 1 lit a rozporządzenia nr 1215/12, musi jednak wykazać, że dowiedziawszy się o wyroku, wykorzystał istniejącą ścieżkę prawną przewidzianą w państwie wydania wyroku w celu jego wzruszenia albo że ścieżka taka nie istniała. Postępowanie delibacyjne ze względu na zakaz merytorycznego badania wyroku nie może być bowiem traktowane jako alternatywa dla postępowania odwoławczego zapewnionego w państwie wydania orzeczenia.

Jednocześnie jeżeli pozwanemu nieznanemu z miejsca pobytu sąd wyznaczył kuratora dla osoby nieobecnej, aktywność takiego podmiotu w postępowaniu cywilnym nie jest traktowana jako wdanie się w spór w rozumieniu art. 26 rozporządzenia nr 1215/12. W takiej sytuacji pozwany, dowiedziawszy się o sporze, może wstąpić do sprawy i bez względu na jej etap wnosić o odrzucenie pozwu ze względu na brak jurysdykcji³⁶.

³⁴ Wyrok ETPCz w sprawie *Avotiņš p. Łotwie*, pkt 98.

³⁵ *Ibidem*, pkt 122.

³⁶ Wyrok TS z 11 września 2014 r. w sprawie C-112/13, *A p. B i in.*, ECLI:EU:C:2014:2195.

Jeżeli pozwanemu doręczono dokument wszczynający postępowanie w czasie i sposób pozwalający na przygotowanie obrony, lecz w trakcie postępowania naruszono jego prawo do obrony, wówczas przeciwko uznaniu lub wykonaniu takiego rozstrzygnięcia powołać należy względy porządku publicznego. Taka sytuacja będzie miała miejsce w przypadkach nieuzasadnionego wykluczenia pozwanego z postępowania czy pozbawienia, podczas nieobecności, prawa do korzystania z pomocy profesjonalnego pełnomocnika³⁷.

Pojęcie porządku publicznego podlega przy tym zawsze ścisłej, zawężającej wykładni. *Effet atténué* komentowanego wyjątku implikuje trzy zasadnicze kwestie³⁸. Po pierwsze, przedmiotem badania w zakresie zgodności z porządkiem publicznym są skutki uznania lub wykonania orzeczenia, a nie samo orzeczenie. Sędzia rozpatrujący skargę nie ocenia prawidłowości postępowania pierwotnego, lecz konsekwencje uznania lub wykonania wyroku wydanego w określonych okolicznościach, w państwie przyjmującym³⁹. Po drugie, konsekwencje te musi cechować wysoki stopień naruszenia podstawowych reguł porządku publicznego⁴⁰. Po trzecie, stwierdzenie wysokiego poziomu naruszenia podstawowych reguł zależeć będzie od bezpośredniego związku naruszonej reguły porządku publicznego z sytuacją procesową. Im bliższa zachodzi ścisłość tego rodzaju, tym większe prawdopodobieństwo dowiedzenia, że uznanie wyroku doprowadzi do nieakceptowalnego naruszenia podstawowych reguł porządku publicznego⁴¹.

Podnoszenie przesłanki naruszenia porządku publicznego musi więc być zawsze poparte rzetelnym uzasadnieniem. Gdy odmowa uznania czy wykonania orzeczenia miałaby zachodzić w sytuacji prawidłowego doręczenia dokumentu wszczynającego postępowanie, wykazać należy, że naruszenie reguły porządku jest rażące mimo

³⁷ Wyrok TS w sprawie *Gambazzi*; wyrok TS w sprawie *Krombach*.

³⁸ U. Magnus, P. Mankowski (red.), *Brussels I Regulation*, ss. 878–882 § 14–18.

³⁹ Sprawozdanie Jenarda, *op.cit.*, s. 44.

⁴⁰ Wyrok TS w sprawie *Krombach*, Wyrok TS z 11 maja 2000 r, w sprawie C-38/98, *Régie nationale des usines Renault SA p. Maxicar SpA and Orazio Formento*, ECLI:EU:C:2000:225, pkt 30.

⁴¹ U. Magnus, P. Mankowski (red.), *Brussels I Regulation*, s. 882, § 18 *in fine*.

prawidłowego doręczenia. Podobnie gdy nie została wykorzystana ścieżka prawna wzruszenia orzeczenia, można próbować wykazać, że naruszenie reguł porządku publicznego pozostałoby rażące mimo wykorzystania ścieżki prawnej wzruszenia uznawanego wyroku, np. na skutek nieodwracalności skutków prawnych jego wykonania. Taka sytuacja nie była jednak dotąd przedmiotem badania TSUE. Skonkludować zatem należy, że w praktyce powoływanie się na przesłankę porządku publicznego jako forma obejścia restrykcyjnej przesłanki z art. 45 ust. 1 lit b rozporządzenia nr 1215/12 nie jest możliwe.

Takie ukształtowanie modelu uznawania i wykonywania orzeczeń należy uznać za zgodne ze standardami rzetelnego procesu i gwarantujące utrzymanie zasady równości broni. Względy związane z udzieleniem skutecznego środka prawnego przemawiają za tym, by postępowanie delibacyjne trwało możliwie krótko i nie stanowiło alternatywy dla postępowania rozpoznawczego, które na tym etapie powinno było już zostać zakończone prawomocnym wyrokiem. Im dłużej trwa bowiem postępowanie związane z wykonaniem wyroku, tym bardziej zmniejszają się szanse na jego pełną egzekucję.

Jednakże obecna formuła bierze pod uwagę konieczność zagwarantowania prawa do obrony strony pozwanej. Jeśli ta miała możliwość zaskarżenia wyroku, w którego wydaniu nie brała udziału, nie może skutków swojej bierności podnosić jako argumentu na poparcie tezy o ograniczeniu jej prawa do obrony. Jeśli jednak nieobecność w postępowaniu nie wynikała z jej winy, nie istniały środki zaskarżenia takiego wyroku albo wniesione nie przyniosły oczekiwanego rezultatu, wówczas sąd w państwie wezwanym może odmówić jego uznania lub stwierdzenia wykonalności na skutek nieprawidłowości doręczenia albo naruszenia klauzuli porządku publicznego. Postępowanie na tym etapie nie powinno jednak wykroczać poza ramy formalne, gdyż uczynienie z postępowania delibacyjnego *quasi*-postępowania kolejnej instancji w istocie ograniczyłoby skuteczność ochrony praw wierzyciela i w szerszej perspektywie zagrażałoby funkcjonowaniu rynku wewnętrznego jako całości.

STRESZCZENIE

Nieobecność w trakcie postępowania cywilnego
jako przyczyna odmowy uznania i wykonania orzeczeń
w świetle rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady
nr 1215/12

Celem artykułu jest ustalenie sytuacji, w których sąd może odmówić uznania lub stwierdzenia wykonalności orzeczenia wydanego w procesie cywilnym w jednym z państw członkowskich UE przeciwko podmiotowi, który nie uczestniczył w wydaniu tego orzeczenia. Przeanalizowana została dokonywana przez TSUE, ETPCz oraz sądy krajowe wykładnia przepisów rozporządzenia nr 1215/12 regulujących odmowę wykonywania orzeczeń zapadłych w sprawach toczących się bez udziału pozwanego, uczestnika oraz osoby trzeciej. Pod uwagę wzięte zostały postępowania zakończone wyrokami zaocznymi, orzeczenia wydane na skutek wykluczenia pozwanego z postępowania, postępowania w sprawach zastosowania środków tymczasowych oraz orzeczenia mające wpływ na prawa nieobecnych w postępowaniu osób trzecich. Sformułowane zostały ogólne wnioski oraz dokonano oceny ich zgodności ze standardami rzetelnego procesu określonymi w EKPCz i KPP.

Słowa kluczowe: nieobecność strony; odmowa stwierdzenia wykonalności; międzynarodowy proces cywilny; Trade Agency; Gambazzi; Krombach; Meroni; Lebek; Avotiņš p. Łotwie

SUMMARY

Absence during civil proceedings as a reason for refusal
of recognition or enforcement of a judgement under
the regulation of European Parliament and Council regulation
no. 1215/12

The paper examines situations in which a person – either party or a third party – that was absent during civil proceedings may claim refusal of recognition or enforcement of the judgement. The analysis focuses on interpretation of regulation no. 1215/15 in respect of default judgements, proceedings in which party's absence was a result of decision of a court,

decisions regarding provisional measures and the judgements that are enforced against the people who are not mentioned in the legal title. The paper scrutinise the general rules on the subject matter that steams from the CJEU jurisprudence and invokes assessment of those mechanisms in the light of article 6 ECHR provided by ECHR.

Keywords: absence of a party; refusal of recognition or enforcement of judgment; private international law; Trade Agency; Gambazzi; Krombach; Meroni; Lebek; Avotiņš v. Latvia

BIBLIOGRAFIA

- Beaumont P., Walker L., *Recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters in the Brussels I Recast and some lessons from it and the recent Hague Conventions for the Hague Judgments Project*, „Journal of Private International Law” 2015, nr 1.
- Calster G. V., *European Private International Law*, Oxford 2016.
- Frąckowiak-Adamska A., *Granice wzajemnego zaufania w przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014, nr 4.
- Hess B., Bergström M., Storskrubb E., *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook*, Oxford 2016.
- Hill J., Chong A., *International Commercial Disputes: Commercial Conflict of Laws in English Courts*, Oxford 2014.
- Knade-Plaskacz A., *Naruszenie klauzuli porządku publicznego i pozbawienie strony możliwości obrony jako przesłanki odmowy uznania orzeczenia zagranicznego w sprawach cywilnych i handlowych w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2015, nr 3.
- Magnus U., Mankowski P. (red.), *Brussels I Regulation*, Kolonia 2016.
- Oster J., *Public policy and human rights*, „Journal of Private International Law” 2015, nr 3.
- Weller M., *Mutual Trust: In Search of the Future of European Private International Law*, „Journal of Private International Law” 2015, nr 1.